

Filosofija kaip gyvenimo menas

TOMAS KAČERAUSKAS

Kultūros, filosofijos ir meno institutas, Dabartinės filosofijos skyrius, Saltoniškių g. 58, LT-08105 Vilnius

El. paštas: tomas@hi.vgtu.lt

Nagrinėjamas filosofijos ir egzistencijos santykis. Egzistencija traktuojama kaip vientisa istorija, įrašoma dvasiniame sambūvio fone. Filosofija kaip išėjimo (*ex-situ*) mokykla drauge yra šio egzistencinio įrašymo *technė*. Pasak autoriaus, gyvenimas – srautas, kuriam tvarką suteikiame, jo įvykius įrašydami į judrią egzistencinę istoriją, išskylančią dvasiniame fone. Egzistencinės istorijos autorius kuria jos herojų, kuris savo ruožtu verčia atgimti autorių. Tokie gyvenimo modusai kaip gimimas ir mirtis esantys sąveikaujantys egzistencinės kūrybos veiksniai. Mirtis teikianti egzistencinei istorijai visybiškumą, (at)gimimas – judrumą, kuriuo pasižymi ne tik kuriama istorija nuo gimimo iki mirties, bet ir dvasinis fonas, kuriame įrašoma ši istorija. Pasak autoriaus, gimimas ir mirtis – analogiški, tačiau ne būdami panašūs, o sąveikaudami kuriant egzistencinę istoriją. Plėtodamas šiuos klausimus, autorius pasitelkia egzistencinės fenomenologijos (Heideggerio, Husserlio) conceptualų aparatą, kuris taikomas interpretuojant ne tik šiuolaikinius (H. Arendt), bet ir antikos (Platonas, Aristotelis) filosofus. Straipsniu siekiama plėtoti kultūros, suprantamos kaip egzistencinė kūryba, fenomenologiją.

Raktažodžiai: gyvenimo *technė*, egzistencinė istorija, dvasinis fonas, autorius ir herojus, gimimas ir mirtis

---

ĮVADAS

Filosofijos kaip išminties meilės antikinė samprata suponuoja gyvenimo meno (*technė*) puoselėjimą. Filosofija reiškė ne tiek tekstų interpretaciją, kiek dvasios pratybas, rodančias kelią savęs. Jei tikėsime Platono versija, Sokratas iš principo nieko nerašė, kad tekstas neužtvertų bendravimo srauto. *Faidre* Platonas atkreipia dėmesį į teksto dviprasmybę: kaip *pharmakon* jis ir gydo, kviesdamas dalyvauti dvasiniame kontekste, ir nuodija, blokuodamas atmintį, kuri Platonui atveria dievišką idėjinę žiūrą. Tikrasis gyvenimas Platonui – sangrąža ten, iš kur atplaukėme užmaršties ir paslėpties¹ vandenimis. Taip iškyla klausimas apie teksto, prisiminimo ir gyvenimo santykį. Gyvenimas traktuotinas kaip sambūvis, dalyvavimas egzistencinėje sąveikoje, kuri skleidžiasi mūsų tekstų aplinkoje, t. y. dvasiniame kontekste. Mano pirmoji tezė: *gyvenimo menas puoselėjamas dvasiniame kontekste, kur egzistuojame interpretuodami tekstus*. Kitaip sakant, *gyvenimo kaip teksto dvasiniame kontekste interpretacija leidžia puoselėti gyvenimo meną*.

Interpretuodami tekstą mes tiek išitraukiame į sambūvio kontekstą, tiek įtraukiame į savo gyvenimo tekstą aprašomus fenomenus, kurie savo ruožtu dalyvauja kuriant šį tekstą. Drauge mes kuriame save, savo gyvenimo istoriją, kuri iškyla dvasinėje sambūvio aplinko-

---

¹ Prisiminkime Heideggerio egzistencinę tiesą kaip *aletheia*, nepaslėptį. Tiesa, Heideggerio tvirtinimu, ši tiesa ieškotina ikisokratikų, teisingiau ikiplatonikų, mąstyme.

je. Gyvenimo menas neatsiejamas nuo savo istorijos kūrimo: ją kuriame ne aprašinėdami gyvenimo faktus, bet interpretuodami fenomenus kaip rišlios egzistencinės visumos veiksnius. Fenomenai įrašomi į mūsų kuriamą egzistencinę visumą, kurioje mes tampame herojais. Egzistencija – mūsų kuriama darni įvykių nuo gimimo iki mirties visuma – reikalauja meistriškumo, *technē* išmanymo, antraip mūsų gyvenimas bus nerišlių epizodų kratinys, kur tėra antraeiliai veikėjai, neįgavę herojaus rango. Gyvendami mes rašome savo egzistencinę istoriją, kurios herojus savo ruožtu formuoja mus, jo techniškus rašytojus. Taip gyvenimo meno (*technē ton bion*) koncepcija, siekianti antikinę filosofiją, apima Heideggerio (1993) egzistencinio projekto bei Bachtino (2000) autoriaus ir herojaus sampratas. Drauge ji gali praversti plėtojant kultūros kaip egzistencinės kūrybos modelį. Gyvenimas ir tekstas čia ne priešintini, bet laikytini dviem žmogaus kūrybinės sąveikos poliais. Egzistencija skleidžiasi tarp gyvenimo srauto ir rašomo teksto: gyvenimas tampa mūsų, įrašius jo įvykius į darnią mūsų tikslų, prasmų ir vaizdinių visumą, kuri savo ruožtu kaskart meistriškai išplečiama. Gyvenimas ne tik teikia veržlumą mūsų kuriamam egzistenciniam projektui. Gyvenimas laiduoja egzistencinę sankūrą: viena, savo istoriją rašome su kitais egzistencijos dalyviais, kita, ji iškyla aplinkoje, kurią savo ruožtu išplečia. Šią aplinką, sekdamas Husserliu (1952), vadinu dvasine. Todėl mūsų meistriškumo (*technē*) reikalauja ne tik mūsų rašoma egzistencinė istorija, bet ir kuriama dvasinė aplinka.

Markas Aurelijus (2005) rašė sau, tačiau tai nebuvo jo imperijos gynybinio karo mūšių su barbarais registravimas. Rašymas, dažnai pripuolamai palapinėje tarp mūšių, jam tarnavo kaip egzistencinio tapsmo dalis. Tai, kas grasė jo egzistencinės imperijos riboms, turėjo būti rizikingai įrašyta į gyvenimo istoriją, taip perkeltiant jos ribas. Egzistencinis imperializmas, apie kurį kalbėjo ir Levinas (1984), reikalauja kūrybinio meistriškumo, antraip mūsų kasdien sutinkami barbariški sandai išplaus mūsų egzistencinio projekto ribas. Kuriamos istorijos autoriaus meistriškumas analogiškas jos veikėjo herojiškumui, kai kiekvienas naujas fenomenas (barbarystė) tampa herojaus gyvenimo dalimi, lemiančiu ne tik tolesnę jo eigą, bet ir naują sankabą su jau įrašytais istorijon praeities fenomenais. Herojus savo ruožtu tampa autoriaus egzistencinio tapsmo veiksmu, kuris drauge keičia visą jo dvasinę aplinką. Autoriaus egzistencinio projekto, jo dvasinės aplinkos ir herojaus istorijos ribos ne sutampa, bet susiliejančios ribojamoms teritorijoms, apibrėžiamos kaskart iš naujo. Egzistencinė kūryba – nuolatinis išėjimas (*ex-situs*) iš apibrėžtų dvasinių ribų: gyvendami rengiamės didžiajam išėjimui, kai mūsų egzistencinė visuma toliau bus įrašoma į dvasinės aplinkos imperiją. Šio didžiojo pasirengimo technikoje (*technē*) ir turėtume ieškoti gyvenimo meno turinio.

Dvasia (*psychē, spiritus, Geist*) formuojasi, mums – savo egzistencinio projekto autoriams, veikiamiems kuriamų herojų, – tampant herojais aplinkos sankūrėjų akyse. Bachtino autoriaus ir herojaus sąveikos modelio pritaikymą aprašant socialinę tikrovę leidžia analogija: mes dalyvaujame kuriant dvasinę aplinką *ana ton logon*, t. y. dėka kalbinės egzistencijos ir egzistencinės kalbos įtampos. Ši įtampa, mano nagrinėta kitur (Kačerauskas 2007), kyla iš egzistencijos dalyvių kaip dvasinės aplinkos sankūrėjų kūrybinio aktyvumo. Matysime, kaip tai siejasi su Hannah'os Arendt *vita activa* koncepcija. Socialinė sąveika kaip kūrybinio aktyvumo modusas leidžia ir Dievą laikyti sambūvio fenomenu: Jis iškyla kaip kalbinės egzistencijos ir egzistencinės kalbos sąveikos veiksnys, dvasinės aplinkos ir egzistencinės visumos sąlyčio linija, perkeltianti egzistencinės aplinkos (*logos*) ribas. Mūsų išėjimo (*ex-situs*) technika kaip gyvenimo menas formuojasi egzistencinėje aplinkoje, kurioje gimstame anksčiau nei randamės fiziškai. Šia prasme esame pasyvūs savo aplinkos dalyviai. Levinas pasyvumą sieja su

kančia socialinio virsmo akivaizdoje. Metaforiškai (*metaphoreo* – perkėlimas) ir krikščioniškai (perkeliant Levino mintį) tariant, gyvenimo meno mokomės Kristaus kančios aplinkoje, kupinoje įtampos tarp mūsų gimimo ir mirties, tarp pasyvumo ir aktyvumo. Herojais tampa tik įtraukti į sąjūdžius ir sukilimus, t. y. gimę nerimo kupinoje aplinkoje.

Krikščionybės idėjos vėlyvojoje antikoje susisiečia su stojos ir Epikūro mokymais, kurie savo ruožtu susiję su Platono mąstymu. Krikščionybė, stulbinamu greičiu išplitusi visoje imperijoje, darė krikščionis herojais, kurie išplėtė dvasinės imperijos ribas, perkeliama į barbarų teritorijas. Krikštas upėje žymėjo pradžią, gimimą herojiškam gyvenimui nauju laiku. Pasak Habermaso (1994), taip iškilo modernybė: ši sąvoka pirmą kartą pavartota vėlyvojoje antikoje, žymint krikščioniškas idėjas. Krikštas įtraukia į modernią krikščionių bendruomenę, kuri įkvėpimo semiasi Rašte (*Logos*). Šis įdvasinimas neatsiejamas nuo įlaikinimo naujame amžiuje ir įkūnijimo apibrėžiant naujo socialinio kūno ribas. Pakrikštyti mes dalyvaujame kuriant naują (modernią) dvasinę tikrovę: mūsų kuriamas krikščioniško gyvenimo herojus kuria jo autorių, kuris savo ruožtu tampa bendruomenės kūrimo veikniu. Platono dalyvavimo (*methexis*) doktrina čia suauga su gimimo ir mirties vienkartiškumo idėja, o įsikūnijimo (inkarnacijos) doktrina perkeliama į naują dvasinę aplinką, kur žymi priklausymą dvasinei bendruomenei (Kristaus kūnas), nors išlaikiusi ir fizinio atgimimo rudimentus (kūnų prisikėlimas).

Taigi dvasios sąvokos turinys keitėsi veikiamas krikščioniškų dieviškos kūrybos impulsų. Mano antroji tezė: *mūsų aktyvumas reiškiasi kaip kūrybiškumas dvasinėje aplinkoje, kurios sankūrėjais esame*. Šią tezę iliustruosiu interpretuodamas Hannah'os Arendt *vita activa* koncepciją. Trečioji mano tezė seka iš pirmųjų, jas išplėsdama: *kultūros kūrybiškumo veiksnys – filosofija kaip gyvenimo menas*. Filosofija ir bręsta, mums gyvenant, ir formuoja mūsų gyvenimą. Šia prasme ji nuolat juda kaip mąstymo ir gyvenimo sąveika, kurioje mes tampame savimi. Kurdami savo gyvenimo istorijos herojus, kurie savo ruožtu formuoja mus, mes dalyvaujame kuriant dvasinę – mūsų gimimo – aplinką. Mūsų ir dvasinės aplinkos tapimo (abipusės sąveikos) ratas leidžia kalbėti apie dvasinį imperializmą: egzistencinė kūryba kaip naujų teritorijų užkariavimas ir imperijos ribų perkėlimas. Šia karingo kūrybiškumo koncepcija², kuri siejasi su įgyvendinimo kaip įlaikinimo, įvardijimo bei įkūnijimo samprata, bus paremta mano *vita activa* interpretacija. Tačiau pirma, remdamasis P. Hadot (1991), panagrinėsiu anti-kines Platono, stoikų ir epikūriečių nuostatas filosofijos ir gyvenimo sąveikos atžvilgiu.

ANTIKINĖ FILOSOFIJA

Sokratui filosofija – *maieutikē technē*, subrandintų abipusių dialogo dalyvių svarstymuose idėjų priėmimo menas. Filosofo vaidmuo čia – tik padėti pačiam pašnekovui suformuluoti šias idėjas. Platono dialoge *Menonas* (1999) jaunas nemokytas vergas, klausinėjamas Sokrato, kuris verčia jį sau prieštarauti, sugeba padalinti kvadrato plotą pusiau. Tai jam pavyksta po to, kai „nuomonės sujudėjo jame tarsi sapnai“ (Πлатон 1999: 595). Toliau Platonas Sokrato lūpomis klausia: „juk rasti žinias savyje – kaip tik reiškia prisiminti, ar ne?“ (1999: 595). Tai interpretuočiau kaip vergo, neturinčio net savo nuomonės, gimimą naujai – filosofinei – bendrijai, kur žinios randasi kryžminėje klausimų ugnyje, t. y. dvasinėje kovoje. Idėjų prisiminimas nėra jų prikėlimas nekintančiu pavidalu³, priešingai, tai – jų išbandymas gyvenimo kovos lauke. Tai leidžia iškelti prielaidą apie filosofinių idėjų ir gyvenimo

² Plg. Aristotelio *entelecheia* kaip įtikrovinimas ir *dynamis* kaip judrumas *Metafizikoje* (1924).

³ Aristotelis *Metafizikoje* Platono idėjas interpretuoja kaip statinius vienetus.

sąveiką: idėjos išsikovoja vietą dvasinėje aplinkoje veikiamos mūsų kuriamos gyvenimo istorijos ir, atvirksčiai, jomis vadovaujamės siekdami savo egzistencinės visumos. Prie šios prielaidos sugrįšiu panagrinėjęs *Menoną* autoriaus ir herojaus sąveikos požiūriu.

Kaip ir kitų ankstyvųjų (ir pereinamojo laikotarpio) Platono dialogų, *Menono* idėjų autorystė – problemiška. *Menone* klausiami, kas yra dorybė, ir iškeliamos prisiminimo bei protingos sielos ir dorybės sąsajų idėjos. Kas šių idėjų autorius: Platonas, Sokratas ar visi pašnekovai (įskaitant Menoną, jo vergą, Anitą, vėliau prisidėjusį prie Sokrato numarini-mo)? Anksčiau plėtota Bachtino autoriaus ir herojaus sąveikos koncepcija suponuoja, kad idėjų autorystės klausimas neatsiejamas nuo herojystės klausimo. Dialogo herojus Sokratas nuolat ironizuoja: jis, kitaip nei sofistai Gorgijas, nežinąs, kas yra dorybė. Prie šios ironijos dar grįšiu. Čia svarbu tai, kad Platono idėjų teorija, kurios dalis yra prisiminimo doktrina, formuojasi veikiamą jo dialogo herojaus Sokrato filosofinio nerimo, kurį įkūnija jo ironija. Ši savo ruožtu reikalauja dvasinės aplinkos, kurią sudaro kitų dialogo dalyvių samprotavimai, paskatinti Sokrato ironijos. Taigi Platono idėjos skleidžiasi dialektinėje sankaboje, kurią sudaro jo dialogų autoriaus ir pagrindinio herojaus samprotavimų didysis bei herojų apmąstymų mažasis raišys. Dialogas čia – autorinis (lygiai taip pat herojinis) tekstas, kuriuo kuriamas dvasinis kontekstas skleisti filosofines idėjas.

Grįžkime prie Sokrato ironijos. Teigdamas nieko nežinąs Sokratas suponuoja filosofo pagalbinių, t. y. pasyvų, vaidmenį. Nepaisant to, filosofas padeda sukurti minties nerimo aplinką, dvasinį kontekstą, kur prisimenamos idėjos, formuojančios individualią sielą. Taip gimsta pašnekovas filosofiniam dialogui, kitaip tariant, jis naujai išskyla kaip mąstančios bendrijos narys, susirūpinęs dorybės (*Menone*) klausimu. Gimęs Sokrato klausimų kontekste, jis įkvepiamas naujoms išvalgoms. *Menonas* baigiasi aporija: nors dorybės praktikavimas neatsiejamas nuo proto lavinimo⁴, jos idėja – dieviškai įkvėpta, apeinant protą⁵. Kaip išsprendžiama ši aporija?

Įkvėptumas arba dvasinis šėlas (*mania*) minimas ir *Faidre*, kur Sokrato „krūtinė kažin kaip pilna“ (1996: 96), o pašnekovai (Sokratas ir Faidras) vienas kitą vadina daimoniškuoju. Filosofinio dialogo dalyvius vienija įkvėptumo, „beprotybės būseną“ (1996: 73), kuri padeda susitelkti į „vieną daiktą“ ir pakilti „iki tikrosios būties“ (1996: 45). Taigi pašnekovams filosofinėje aplinkoje dera pripažinti, kad jie nieko nežino, t. y. gimti naujai tam, kad įkvėptų minties polėkio, išplėstų savo intelektualinės imperijos, drauge dvasinės aplinkos ribas. Tai įvyksta susiliejus didžiajam ir mažajam autoriaus ir herojų ratams. Nors autorius atsiskiria nuo savo „sūnų“ (parašytų raštų), kaip tik tai leidžia jam dalyvauti įkvėptame dialoge su jais. Be-protybė kaip tik reiškia dvasinį ne-rimą, kai minties imperijos ribos suyra po barbariško šėlo, po kurio šios ribos perkeliama dar toliau. Taip autoriaus ir herojų dialoge gimsta „vienas daiktas“ – idėjų visuma, brandinanti dvasinę (įkvėptą) aplinką mūsų egzistencijai, kuri savo ruožtu yra *ex-situs*, iš-ėjimas anapus kadaise nusibrėžtų ribų. Meistrystė – geba būti įrašomo į dvasinę aplinką egzistencinio projekto autoriumi, kuris įkvėptas savo herojų nuolat peržengia proto nubrėžtas ribas. Tai išėjimo mokykla, pasirengimas didžiajam iš-ėjimui, kai mūsų istorija taps vientisa („vienu daiktu“) ir kaip tokia bus įrašyta į dvasinę aplinką, kur gims naujam gyvenimui. Šis „prisikėlimas“ leidžia kalbėti apie egzistencinę inkarnaciją, kuri išskyla platoniškojo ir krikščioniškojo įkūnijimo paribiuose.

⁴ „Žmoguje viskas priklauso nuo sielos, o pačioje sieloje – nuo proto, jei tik siela nori būti gėriu.“ (Платон 1999: 600).

⁵ „[D]orybė nekyla nei iš gamtos, nei iš mokymo, ir jei ji kam nors prieinama, tai tik dėka dieviškos lemties, apeinant protą“ (Платон 1999: 612).

Krikščioniškas įkūnijimas ir atgimimas neatsiejamas nuo kančios, pasijų. Gimimas dvasinėje (įkvėptoje) aplinkoje, kuri randasi anksčiau ir tęsiasi vėliau už mus, egzistencijai teikia pasyvumo prasmę: gimstame anksčiau nei fiziškai randamės ir atgimstame vėliau nei fiziškai išnykstame. Kita vertus, dvasinė aplinka – mūsų kūrybinio aktyvumo erdvė, kurioje keičiamės ir kurią keičiame, joje įrašdami savo egzistencinę istoriją. Taigi pasyvumas ir aktyvumas – du poliai, kurių neraminanti sąveika leidžia rasti mūsų egzistenciniam projektui kaip dvasinės visumos daliai. Kaip pastebi Levinas, pasyvumo kita pusė – kančia, nors krikščioniškąją pasijos (teikiančios atgimimą) prasmę jis siekia apeiti. Mūsų dalyvavimas kuriant savo istoriją nuo gimimo iki mirties kupinas tokių egzistencialų kaip baimė (*Angst*), išgąstis (*Furcht*) (Kierkegaard 1952), jautra (*Befindlichkeit*) ar atskirtis (*Entfernheit*) (Heideggeris 1993), kurie kaip tik stumia mus į kūrybinį nerimą.

Sokratui filosofija – kupinas įtampos ir nerimo gimdymo menas: mąstydami mes atgimstame ir atnaujiname dvasinę aplinką, kurios įkvėpti esame. Taigi filosofija, pati būdama pasyvi, yra aplinką aktyvuojantis veiksnys, suponuojantis abipusę sielos ir dvasios sąveiką. Filosofavimas kaip pasyvi kontempliacija tampa slinkties sąveisp, tapsmo postūmiu. Ši slinktis galima tik sielos ir dvasios kaip dalies ir visumos kūrybingos sąveikos aplinkoje. Kitaip sakant, filosofavimas leidžia mums naujai gimti, drauge gimdant mūsų minties ir veiksmo aplinką. Tai dvasinės kovos aplinka, kur mūsų gimumas nulemtas marumo. Todėl gyvenimo menas, *technē tōn bion (ars vitae)* – ir gyvenimo visumos atnaujinimo, t. y. egzistencinės kūrybos, technika.

Egzistencinė kūryba neatsiejama nuo senosios gyvenamosios visumos marinimo. Platono mintis, veikusi krikščioniškas pažiūras, brendo veikiami pitagoriečių mąstymo. Pitagoriečiai, iškėlę kūno kaip sielos kapo (*sōma – sēma*) sampratą, rūpinosi gyvenimo būdu (*bios pythagoreios*), kuris apėmė ir kūno marinimą. Tai buvo pasiruošimas išėjimui iš kūno, kuris sudarė svarbią, bet laikiną (numarantiną) atgimimo rato dalį. Platonas, perėmęs iš pitagoriečių, perdavė krikščionybei atgimimo ir įkūnijimo sampratas drauge su dalyvavimo (*methexis*) dieviškoje idėjoje doktrina. Tačiau, kitaip nei pitagoriečiai, jis nesiūlė marinti kūno, kuris yra svarbus dieviškos idėjos prisiminimo (kitai tariant, aplinkos įdvasinimo) veiksnys, nors juslės ir apgaulingos. Aristotelis *Nikomacho etikoje* (1990) propagavo vidurio kelią, kuris išmintingai derintų juslinį pažinimą ir proto balsą. Kaip minėta, tai – judrus (*dynamis*) įgyvendinimo ir įtikrovinimo (*entelecheia*) kelias, reikalaujantis mūsų kūrybinių pastangų. Heideggeris mūsų marumą (*Sein zum Tode*) suvokė kaip egzistencinės kūrybos veiksnį. Visais atvejais filosofija kaip gyvenimo menas skleidžiasi pasyvumo (marinimas) ir aktyvumo (kūrybingumas) sąveikos arba dvasios įkūnijimo ir kūno įdvasinimo įtampos aplinkoje.

Mūsų dvasinėje aplinkoje gimumas (kaip ir marumas) – egzistencinės kūrybos veiksnys. Sokrato iškelta filosofo kaip pribuvėjos figūra išreiškia mūsų nuolatinį atgimimą dvasios aplinkoje, kurią kartu gimdome kaip savo autorinio herojinio pasakojimo foną (*Hintergrund*). Mūsų egzistencinė istorija ir jos fonas sudaro „vieną daiktą“ – egzistencinę visumą, reikalingą mūsų gyvenimo filosofuojant *technē*. Gimimas ir mirtis egzistencinės kūrybos fone – analogiški. Nei gimimo, nei mirties mes nepatiriame. Nepaisant to, jie iškyla kaip fenomenai, kreipiantys ir teikiantys visumą mūsų egzistenciniam pasakojimui. Jie reiškiasi *ana ton logon* – pagal dvasinio fono *logos*, kuris teikia egzistencijai vientiso pasakojimo nuo gimimo iki mirties sandarą. Gyvenimas nesutampa su egzistencija kaip gimimas – su mirtimi. Egzistencija – darnus, nors kupinas įtampos, pasakojimas, kurio herojais tampa ne visi gyvenimo dalyviai.

Gimimo ir mirties analogija reiškiasi ir tuo, kad kūrybinis atsinaujinimas neatsiejamas

nuo mokymosi mirti, plėtoto pitagoriečių ir stoikų. Gimstame kaskart apmąstydami savo būti myriop, įvardydami mirtį kaip dvasinį foną. Nors mirties nepatiriame, ji iškyla kaip įvaizdinta tikrovė, analogiška literatūrinei išmonei. Autoriaus ir herojaus sąveikos koncepcija, kurią pasitelkiau plėtodamas filosofijos kaip gyvenimo meno temą, leidžia filosofijos veikalus laikyti literatūros kūriniams, nors ne visi veikalai artimi Platono dialogams, kurie pasiduoda šiai interpretacijai. Filosofija ir literatūra – analogiški ne tik todėl, kad jie – žmogaus kūrybos (kultūros) sandai. Filosofija kaip gyvenimo menas yra fenomenų atrankos ir sukabinimo į „vieną daiktą“ tarp gimimo ir mirties, t. y. netvarkingai srūvančio gyvenimo pavertimo egzistenciniu pasakojimu *technė*. Egzistencinė kūryba yra daugiau nei faktų užrašymas dienoraštyje, tai – vienas kitą veikiančių fenomenų įrašymas į mūsų dvasinį foną, kuriame vis atgimstame, drauge atnaujindami savo aplinką. Taigi analogija čia reiškia sąveikų dalyvavimą mūsų dvasinėje aplinkoje, kurią plečiame pasitelkę šiuos fenomenus. Mūsų kuriamos dvasios aplinkos skliautai paremti įkūnytose išmonės ir įdvasinto kūno pilioriais. Kūno pašalinimas panaikintų fenomenų sąveikos įtampą, taigi nuskurdintų (nudvasintų) mūsų kūrybinę aplinką, kuri visuomet – kovos laukas. Todėl nei Platonas, nei Aristotelis nei juolab epikūriečiai⁶ nesiūlė marinti kūno kaip dvasinės aplinkos analoginio dalyvio.

Kūnas – kūrybingo gyvenimo, mūsų dvasios aplinkos sandas. Tiek gimimas, tiek mirtis – neatsiejami nuo kūno, nors drauge jie – mūsų tapsmo dvasinio fono veiksniai. Mes gimstame ir atgimstame pakeisdami dvasinio fono visumą, kurią įkvepiame nauja egzistencijos istorija. Krikštas įkūnija dvasinio Kristaus kūno atnaujinimą nauju jo dalyviu. Krikštas yra vaiko kaip atsinaujinančios (įkvėptos) aplinkos nario gimimas ir tėvų kaip dvasinės bendrijos dalyvių atgimimas. Drauge krikštas yra įrašymas į metriką, teksto kūrimas. Be jo nesirutuliotų mūsų istorija, kurią užrašydami įvardijame, įdvasiname ir įkūnijame savo dvasios aplinką, kur patys gimstame vis iš naujo. Savo istoriją kuriame kaip gyvenimo ir mąstymo dvasios fone sąveiką. Tai *vita activa* ir *vita contemplativa* sąveika, kur gyvendami mokomės mirti.

VITA ACTIVA: GYVENIMO IR MĄSTYMO SĄVEIKA

Pagaliau atėjo laikas pakalbėti apie Hannah'os Arendt koncepciją, kurią interpretuosiu šia-me egzistencinės kūrybos kontekste. Hannah'os Arendt *vita activa* apima darbą, gamybą ir veiksmą (*Handeln*)⁷. Darbas čia iškyla kaip įdarbinimas, įtraukimas į dvasinę aplinką. Gamyba – kaip *Her-stellen*, išstatymas bendroje aplinkoje. Taigi veiksmas kaip kūrybinis judrumas neatsiejamas nuo pasyvumo, buvimo kūrybos fone.

Mes dalyvaujame politiniame gyvenime, drauge jį kurdami. Egzistencinę kūrybą palaiko mūsų – *animal laborans* ir *politikon zōon* – aktyvumas. Tai kovos pasaulis, kuris pulsuoja asmeninio ir viešo gyvenimo sąveika. Čia verta prisiminti Schmidta (1963), kuris politiškumą suvokė kaip kovinę parengtį. Mouffe (1993) šią mintį pratęsė: mūsų politinė aplinka – gyvas minties kovos fonas. Egzistencinės kūrybos kontekste kalbame apie kupiną įtampos dvasios aplinką, kurios įkvėpti atkariaujame savo egzistencinę visumą. Įtampa tarp privačios ir viešos plotmių pripildo mūsų kuriamą dvasios pasaulį, kur įkūnijami siekiai ir įdvasinami kūnai. Tai vyksta kaip dalies (mūsų egzistencinės istorijos) ir visumos (dvasinio

⁶ Platonui kūnas – idėjos atpažinimo mediumas, Aristoteliui – laimės, epikūriečiams – draugystės veiksnys.

⁷ „Mit dem Wort *Vita activa* sollen im Folgenden drei menschliche Grundtätigkeiten zusammengefaßt werden: *Arbeiten, Herstellen und Handeln*“ (1960: 14).

fono) kova, atkariaujant vis naujus fenomenus it teritorijas, sudarančias su ligšiolinėmis „vieną daiktą“. Šis imperializmas suponuoja mūsų egzistencinį atgimimą kaip iššūkį dvasiniam fonui, kurio ribos nuolat sprogdinamos.

Arendt kalba apie daugiabalsės aplinkos nuskurdinimą, masių visuomenėje vyraujant vienam aspektui ir išnykstant perspektyvų įvairovei politiniame pasaulyje⁸. Todėl svarbu rūpintis kovos dvasia, įtamos kupina aplinka mūsų nuolatiniame atgimimui joje. Tai atitinka Mouffe rūpestį išsaugoti daugialypį ir daugiaspalvį viešą gyvenimą, kuriame kovojame už savo tapatumą, t. y. rašome savo istoriją.

Tačiau vien privatus gyvenimas apvagia žmogaus daiktus kaip girdimą ir matomą tikrovę, kaip bendrų daiktų, skiriančių ir siejančių pasaulį, kitaip tariant, mūsų kuriamą „vieną daiktą“⁹. Skirtys ir saitai įprasmina mūsų *vita activa* kaip kūrybinę egzistenciją, kuri skleidžiasi bendrame kūno ir minties, privataus ir viešo, daiktų ir Dievo dvasiniame pasaulyje. *Vita activa* čia reiškiasi kaip ne-rimas (*Un-ruhe*), *nec-otium*, *a-scholia* (1960: 21), skatinanti ieškoti vis naujos dvasinio pasaulio dermės kaip mūsų tapsmo aplinkos. Kuriančiam *homo faber* pasaulis tampa fenomenų įdaiktinimo vieta, kur įkūnijame savo tikslus ir įdvasiname herojišką kūno judėjimą myriop.

Toks didvyriškumas yra, žinoma, kasdienėje mažojoje kovoje, kurią turi kovoti žmogaus kūnas pasaulio išlaikymui ir įlaikymui (*Reinhaltung*); ištvermė, kurios reikia kiekvieną dieną iš naujo sutvarkyti vakarykštę netvarką, yra ne drąsa, o tai, kas šias pastangas daro tokias varginančias, yra ne pavojus, o jos begalinė kartotė. Heraklio „darbai“ yra tiek herojiški, kiek jie yra vienkartiniai (1960: 92).

Čia įdaiktinimas, įkūnijimas ir įdvasinimas vyksta kaip įdarbinimas, reikalaujantis mūsų herojiškos ištvermės vis naujos dvasinės erdvės atkovojimui. Arendt mini begalinę kartotę įdarbinant vakarykštę netvarką. Mūsų darbas – gyvenimo technikos puoselėjimas įtikrovinant mirtį. Ne veltui Arendt kalba apie gimimo ir mirties sankabą, kuri teikia mūsų pasauliui judrumą¹⁰. Pratinamės mirti įrašydami mirtį kaip tikrą fenomeną į savo gyvenimo istoriją, bio-grafiją¹¹, kurią rašydami savo darbais tampame savimi. Rašymo ir gyvenimo egzistencinė analogija (sankaba) leidžia mums kalbėti apie mūsų kuriamo dvasios pasaulio kontekstą – sambūvį myriop.

⁸ „Eine gemeinsame Welt verschwindet, wenn sie nur noch unter einem Aspekt gesehen wird; sie existiert überhaupt nur in der Vielfalt ihrer Perspektiven.“ (1960: 57).

⁹ „Nur ein Privatleben führen heißt in erster Linie, in einem Zustand leben, in dem man bestimmter, wesentlich menschlicher Dinge beraubt ist. Beraubt nämlich der Wirklichkeit, die durch das Gesehen- und Gehörtwerden entsteht, beraubt einer ‚objektiven‘, d. h. gegenständlichen Beziehung zu anderen, die sich nur dort ergeben kann, wo Menschen durch die Vermittlung einer gemeinsamen Dingwelt von anderen zugleich getrennt und mit ihnen verbunden sind, beraubt schließlich der Möglichkeit, etwas zu leisten, das beständiger ist als das Leben.“ (1960: 57–58).

¹⁰ „Geburt und Tod setzen die Welt voraus, nämlich etwas, das nicht in stetiger Bewegung ist, etwas, dessen Dauerhaftigkeit und relative Beständigkeit Ankunft und Aufbruch ermöglichen, das also jeweils schon da war und nach jedem jeweiligen Verschwinden fortbesetzen wird.“ (1960: 89).

¹¹ „Das Hauptmerkmal des menschlichen Lebens, dessen Erscheinen und Verschwinden weltliche Ereignisse sind, besteht darin, daß es selbst aus Ereignissen sich gleichsam zusammensetzt, die am Ende als eine Geschichte erzählt werden können, die Lebensgeschichte, die jedem menschlichen Leben zukommt und die, wenn sie aufgezeichnet, also in eine Bio-graphie verdinglicht wird, als ein Welt Ding weiter bestehen kann. Von diesem Leben, von dem bios zum Unterschied vom zōē, hat Aristoteles gemeint, daß es 'eine praxis ist.'“ (1960: 89–90).

IŠVADOS, ARBA EGZISTENCIJA KAIP KŪRYBA

Filosofija kaip gyvenimo menas suponuoja egzistenciją kaip kūrybą. Egzistuojame filosofijos pagalba įrašydami gyvenimo reiškinius į kuriamą nuo gimimo iki mirties egzistencinę istoriją. Taip gyvenimo srautas įgauna tvarką, analogišką dvasiniam fonui, kuriame įgyvendinamas mūsų egzistencinis projektas. Analogija čia reiškia abipusę sąveiką kalbinės egzistencijos ir egzistencinės kalbos visumoje, kurioje mes kaskart atgimstame drauge ją atnaujindami. Tiek gimimas, tiek mirtis – egzistencinės kūrybos veiksniai: mirtis suteikia mūsų egzistencinei istorijai visybiškumą, (at)gimimas – judrumą ir naujumą, kai ji įrašoma į sambūvio dvasinį foną.

Gauta 2007 08 01
Priimta 2007 08 16

Literatūra

1. Arendt, H. 1960. *Vita activa oder Vom tätigen Leben*. Stuttgart: W. Kohlhammer Verlag.
2. Aristotle. 1924. *Metaphysics*, ed. W. D. Ross. Oxford: Clarendon Press.
3. Aristotelis. 1990. „Nikomacho etika“, in *Rinktiniai raštai*. Vilnius: Mintis.
4. Aristotelis. 1929. *Politica*. Recognovit Otto Immisch. Leipzig und Berlin: Lipsiae in aedibus B. G. Teubneri.
5. Habermas, J. 1994. *Die Moderne – ein unvollendetes Projekt*. Leipzig: Reclam Verlag.
6. Hadot, P. 1991. *Philosophie als Lebensform*. Berlin: Verlag Mathias Gatzka.
7. Heidegger, M. 1993. *Sein und Zeit*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
8. Husserl, E. 1952. „Ideen zu reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie II“, in *Husserliana IV*. Hg. M. Biemel Haag: Martinus Nijhoff.
9. Kačerauskas, T. 2007. „Egzistencinė kalba ir kalbinė egzistencija“, *Santalka* 15(3).
10. Kierkegaard, S. 1952. *Der Begriff Angst*. Düsseldorf: Eugen Dietrichs Verlag.
11. Levinas, E. 1984. *Totalité et Infini. Essai sur l'Extériorité*. Haag: Martinus Nijhoff.
12. Markas Aurelijus. 2005. *Sau pačiam*. Vilnius: Alma littera.
13. Mouffe, Ch. 1993. *The Return of the Political*. London: Verso.
14. Platonas. 1996. *Faidras*. Vilnius: Aidai.
15. Schmidt, C. 1963. *Der Begriff des Politischen*. Berlin: Duncker & Humblot.
16. Бахтин, М. 2000. *Автор и герой*. Санкт-Петербург: Азбука.
17. Платон. 1999. „Менон“, in *Апология Сократа, Критон, Ион, Протагор*. Москва: Мысль.

TOMAS KAČERAUSKAS

Philosophy as the art of life

Summary

The article deals with the connection between philosophy and existence. The existence is treated as a unit story to be inscribed in the spiritual background (*Hintergrund*) of coexistence. Philosophy as a school of existence (*ex-situs*) is also a *technē* of this existential inscribing. According to the author, life is a stream which is ordering during inscribing its events into a mobile existential story that emergences in the spiritual background. The author of an existential story is creating its hero who inspires the rebirth of the author. Such modi as birth and death are the interconnected factors of existential creating. Death gives a wholeness to the existential creation, and (re)-birth gives the mobility that characterises not only the story to be created, but also the spiritual background in which this story is inscribed. According to the author, birth and death are analogous but not similar. They are interconnected in the creation of the existential story. The author develops these questions with the help of existential phenomenology (Heidegger's, Husserl's) conceptual apparatus which is applied in the interpretation of not only contemporary thinkers (H. Arendt) but also antique philosophers (Plato, Aristotle). The aim of the article is to show the development of phenomenology of culture as existential creation.

Key words: *technē* of life, existential story, spiritual background, author and hero, birth and death